

Kap voor orchideeën

In de bosrand van het Eyserbos is de afgelopen weken gekapt om zeldzame bosplanten, waaronder enkele soorten orchideeën betere groeiomstandigheden te geven. Foto Henk ten Brinke.

Afgelopen winter zijn er in het Eyserbos ten westen van Eys kapwerkzaamheden uitgevoerd. In het bos zelf en langs de zuidrand zijn verspreid hazelaarhakhout maar ook grotere bomen gekortwiekt. Dit was niet zomaar een bosbouwtechnische maatregel. Deze actie is er juist op gericht om een aantal zeldzame bos[rand]planten, waaronder enkele soorten orchideeën betere groeiomstandigheden te geven. Juist door niet te kappen dreigen deze soorten te verdwijnen.

Middenbos In de loop der eeuwen is het Zuid-Limburgse heuvellandschap optimaal ingericht ten behoeve van menselijk gebruik. De vlak liggende plateaus, zeker als deze met een dikke lösslaag bedekt waren, werden akkers. De beekdalen, ook vlak gelegen maar stukken natter, waren hooiland of er werden kuddes grazers geweid. Dat laatste gebeurde ook op de steile hellingen, wat resulteerde in kalk- en heischraalgrasland. Op andere delen van de steile

hellingen werden de gronden echter ook benut, in dit geval voor 'bosbouw'. Hakhout vormde er een struiklaag, die vaak door *hazelaars* werd gedomineerd. Eens in de ongeveer 10 jaar zaagde men hiervan de takken af, die voor allerlei doeleinden gebruikt werden. Daarnaast liet men enkele opgaande bomen opgroeien [zogenaamde overstaanders] die later voor bijvoorbeeld de huizenbouw nodig waren. Deze stonden tussen het hakhout, en werden meestal na enkele tientallen jaren benut. Behalve houtproductie had het bos ook andere functies. Zo werd het strooisel uit het bos weggehaald om als meststof te dienen, maar was het terrein ook begrazingsgebied voor het vee. Door dit zeer intensieve gebruik werden de bossen uitgemergeld, waardoor er een aantal veranderde in een Zuid-Limburgse heide. Een gebied als de *Bergse Heide*, gelegen nabij Valkenburg en tegenwoordig vrijwel geheel uit bos bestaand, herinnert hier nog aan. Dit vroegere bosbeheer is al tientallen jaren ge-

staakt. De huidige bossen laten echter nog altijd de sporen zien: hakhoutstoven met daarboven imposante overstaanders. Vooral *zomereiken* zijn uitgegroeid tot enorme knoestige bomen. Tegenwoordig noemen we dit bostype het middenbos.

Kalk Deze middenbossen blijken bijzonder rijk aan bijzondere plantensoorten. Dat heeft deels te maken

met de grote variatie aan bodemtypes op de Zuid-Limburgse hellingen. Van boven af langs de plateau-rand tot beneden in het dal kunnen achtereenvolgens löss, grind en zand, kalk en een mengelmoes van deze bodemsoorten aan de oppervlakte liggen. Diverse plantensoorten zijn gespecialiseerd om juist op deze bodems te kunnen floreren. Dat levert dus een grote soortenrijkdom op.

De meest bijzondere positie neemt de kalkbodem in. In Nederland zijn er slechts weinig plaatsen waar pure kalk in de buurt van plantenwortels voorkomt. Ook op de Zuid-Limburgse hellingen is dit meestal slechts een zone van hoogstens enkele tientallen meters breed. Hier leven juist zeldzame bossoorten als *rood peperboompje*, *wilde akelei*, *purperorchis* en *bleek bosvogeltje*, die een bijdrage leveren aan de rijke voorjaarsflora. Hoewel deze soorten nooit echt algemeen zijn geweest, nemen ze de laatste jaren zienderogen af. Het zijn plantensoorten die bij uitstek groeien in halfschaduw. Bij het achterwege blijven van kap in

het bos, raakt de bosbodem steeds meer beschaduwd. Tevens lijken er veranderingen te hebben plaatsgevonden in de bovenste bodemlaag waar de soorten wortelen. De strooisellaag is mogelijk door meer bladval van andere boomsoorten [*es, esdoorn*] dikker geworden, en deze veranderde bladsamenstelling in combinatie met meststoffen die vanuit de lucht in het bos zijn terechtgekomen, hebben er voor gezorgd dat de mineralenhuishouding van de grond is veranderd. Daardoor zijn de leefomstandigheden van de soorten die juist profiteerden van de schrale open kalkrijke bosbodem verder verslechterd.

Gezamenlijk project De achteruitgang van deze zeldzame plantensoorten was al enige tijd bekend. In het Gerendal en het Schaelsbergerbos bij Valkenburg waren collega-terreinbeheerders Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer al jaren bezig met [hernieuwd] hakhoutbeheer. Allerlei soorten profiteerden hier inderdaad van. Dat was mede aanleiding om als drie grote terreinbeheerders een gezamenlijk herstelproject uit te voeren, gericht op soorten van kalkrotsen en hellingbossen. Voor dit project werd subsidie verkregen van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de provincie Limburg, in het kader van de leefgebiedenbenadering. Dit houdt in dat vele soorten kunnen herstellen als er specifieke maatregelen in een bepaald gebied worden genomen. In hellingbossen en op kalkrotsen zijn dit maar liefst bijna 100 zeldzame plantensoorten! In de afgelopen winter hebben Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Limburgs Landschap

Bij het kappen zijn onder andere de groeiplaatsen van de *purperorchis* open gekapt om meer licht op de bosbodem te krijgen. Foto Henk ten Brinke.

Op de Zuid-Limburgse hellingen vinden we een grote variatie aan bodemtypes, een van de meest bijzondere zijn de kalkbodems. Hier leven typisch bossoorten, zoals het *bleek bosvogeltje*. Foto Jean Claessens.

op negen plaatsen gekapt, gezaagd en het hout weggehaald. Stichting het Limburgs Landschap heeft hierbij het Eyserbos aangepakt. Dit was vroeger een van de soortenrijkste hellingbossen in Zuid-Limburg. Tientallen jaren lang lag er echter een akker aan de zuidrand van het gebied. Inwaaierende meststoffen deden vele soorten langs de bosrand de das om. Ongeveer 15 jaar geleden is deze akker door de

Wie weet keert zelfs de *geelgroene wespenorchis* terug, een uiterste zeldzaamheid die vroeger langs de bosrand voorkwam.

Natuurlijk is er bij de maatregelen niet alleen rekening gehouden met planten. Het werk is voorafgaand aan de broedtijd van de vogels afgerond, zodat ze niet verstoord worden. Tevens leveren gevarieerde bosranden een goed leefgebied op voor veel warmte-

Gevarieerde bosranden vormen een goed leefgebied voor veel warmteminnende insecten zoals de *sleedoornpage*, een specialist onder de dagvlinders. Juist voor deze soort zijn in de bosrand van het Eyserbos jonge sleedoorns gehandhaafd. Foto Kars Veling/Vlinderstichting.

Om bedreigde plant- en diersoorten in Nederland een extra steun in de rug te geven voeren wij dit project samen uit met:

provincie limburg

**PLATTELAND
IN UITVOERING**
'n Buitenkans voor Limburgers

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

Waterleiding Maatschappij Limburg omgevormd tot een kalkgrasland. Dat biedt nieuwe kansen voor het Eyserbos, waar nog steeds restpopulaties van zeldzame plantensoorten voorkomen.

Eyserbos Na een gedegen onderzoek waarbij de groeiplaatsen van de zeldzame soorten zijn vastgelegd is er op twee plaatsen in het Eyserbos gekapt. In het bos zelf zijn verspreid op ongeveer 1 ha jonge bomen omgezaagd en is hakhoutbeheer uitgevoerd. Een groeiplaats van onder andere de purperorchis is hierdoor opnieuw wat meer in het zonnetje gezet. Langs de bosrand is over een kleine 200 meter hazelaarhakhout afgezet. Nu is er weer ruimte in de bosrand voor soorten als bleek bosvogeltje en andere karakteristieke soorten van kalkrijke bosranden.

minnende insecten zoals de *Spaanse vlag*, een schitterend gekleurde overdag vliegende nachtvlinder, en de *sleedoornpage*, een specialist onder de dagvlinders. Voor de laatstgenoemde worden in de bosrand van het Eyserbos jonge *sleedoorns* gehandhaafd.

Toekomst Het Eyserbos ligt er dit voorjaar weer bloemrijk bij. Het kan echter niet bij deze eenmalige herstelmaatregel blijven. De zeldzame plantensoorten van het middenbos kunnen alleen overleven bij regelmatige kap. Daarom zal Het Limburgs Landschap ongeveer om de tien jaar terugkomen met de motorzaag. Op termijn levert dit in de omgeving van het Eyserbos en aangrenzend kalkgrasland ongetwijfeld een van de meest soortenrijke en bloemrijke gebieden van Zuid-Limburg op. Geniet ervan!